

ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ

*Νικήτας Πατινώτης**

Η παρούσα είναι η πρώτη ανακοίνωση που γίνεται μετά το πέρας του με τον ίδιο τίτλο ερευνητικού προγράμματος. Το Εργαστήριο “Κοινωνιολογίας και Εκπαίδευσης” το οποίο διευθύνω στο Παν/μιο Πατρών ανέλαβε τη διεξαγωγή της εμπειρικής αυτής έρευνας στα πλαίσια ευρύτερου αναπτυξιακού προγράμματος. Το τελευταίο στοχεύει στη διαπίστωση των αναγκών που υπάρχουν σχετικά με υποστηρικτικές υπηρεσίες τις οποίες, όπως είναι φυσικό, έχουν οι μακροχρόνια άνεργοι, καθώς και στη διαμόρφωση μιας πρότασης προς τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις και τις τοπικές κοινωνίες για την οργάνωση σχετικών υπηρεσιών προσαρμοσμένων στις ανάγκες των ανέργων. Η έρευνα διεξήχθη στη Σύρο και την Πάτρα, δυο από τους σημαντικότερους θύλακες ανεργίας κατά την εποχή υποβολής της αίτησης χρηματοδότησης του προγράμματος. Την τρέχουσα περίοδο γράφεται η τελική έκθεση του προγράμματος.

Στο χρόνο που έχω στη διάθεσή μου θα σας ανακοινώσω κάποια πρώτα αποτελέσματα για θέματα που σχετίζονται με το ευρύτερο ζήτημα της ανεργίας. Δεν θα επικεντρωθώ στο θέμα της ψυχικής υγείας των ανέργων, διότι η επεξεργασία των δεδομένων του σχετικού τμήματος της έρευνάς μας δεν έχει ακόμη τελειώσει. Θα παρουσιάσω πολύ περισσότερο μια σειρά παραμέτρους που χαρακτηρίζουν τους ανέργους των δυο αυτών περιοχών, καθώς επίσης και μια σειρά παράγοντες της καθημερινότητας και της διαβίωσής τους που έχουν επιπτώσεις και στην ψυχική τους υγεία (οικογενειακά προβλήματα, επιθυμίες για το μέλλον).

Μεθοδολογικά - Επιλογή πληθυσμού και δείγματος

Η συλλογή δεδομένων της εμπειρικής έρευνας έγινε με προσωπικές συνεντεύξεις από ειδικά εκπαιδευμένο συνεργείο συνεντευκτών. Για τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκε προδομημένο ερωτηματολόγιο 75 ερωτήσεων και 2 κλιμάκων, *Lagner* και *CES-D*. Κατά τη σύνταξη του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε λήφθηκε πολύ σοβαρά υπόψη ερωτηματολόγιο έρευνας παρόμοιου αντικειμένου που διεξήχθη το Μάρτιο του 1994 στο Λαύριο. Αυτό συνέβη, διότι

προσπαθήσαμε συνειδητά να συλλέξουμε τέτοια δεδομένα από την Πάτρα και τη Σύρο που να είναι συγκρίσιμα με αυτά τα παλαιότερα του Λαυρίου. Αποσκοπούσαμε με αυτό τον τρόπο στο να συγκρίνουμε τα ευρήματα της δικής μας έρευνας με εκείνα της παλαιότερης του Λαυρίου και έτσι - κατά το δυνατόν - να συμπεριλάβουμε τρεις διαφορετικές περιοχές κατά την ανάλυση των τελικών συμπερασμάτων της έρευνάς μας.

Στη Σύρο ερευνήθηκε το σύνολο των ανέργων του νησιού, όχι μόνον αυτών που ήταν καταγεγραμμένοι στα αρχεία του τοπικού Γραφείου Ευρέσεως Εργασίας.¹ Στην Πάτρα έγινε επιλογή δείγματος 10% από το σύνολο του πληθυσμού των καταγεγραμμένων από τον ΟΑΕΔ ανέργων. Κατά την περίοδο διενέργειας της έρευνας η καταγεγραμμένη στον ΟΑΕΔ ανεργία ανερχόταν σε περισσότερο από 4.200 ανέργους. Η εμπειρική έρευνα στην Πάτρα διεξήχθη στο 10% των καταγεγραμμένων από τον ΟΑΕΔ ανέργων, δηλ. σε 429 άτομα. Η εμπειρική έρευνα διεξήχθη έτσι σε 496 ανέργους και στις δυο περιοχές, στο σύνολο των 67 ανέργων της Σύρου και σε δείγμα 429 ανέργων στην Πάτρα.²

Ερευνητικοί στόχοι

Στόχοι της έρευνας με τίτλο "Ανεργία και ψυχική υγεία" είναι:

- Η καταγραφή των κοινωνικών και οικογενειακών χαρακτηριστικών των ανέργων ή όσων υπήρξαν καταγεγραμμένοι άνεργοι κατά το πρόσφατο παρελθόν και δεν είχαν ακόμη διαγραφεί από τα αρχεία του ΟΑΕΔ, παρόλο ότι βρήκαν εργασία.
- Η διερεύνηση και καταγραφή του εκπαιδευτικού επιπέδου, της ειδικότητας και της εργασιακής κατάστασης των οικονομικά ενεργών μελών των οικογενειών των ανέργων, ανεξάρτητα με το αν είναι εργαζόμενα ή άνεργα, με την επιδίωξη να εκτιμηθεί το μέγεθος της ανεργίας που αντιμετωπίζει κάθε οικογένεια.
- Η διερεύνηση και καταγραφή ενδιαφερόντων και ασχολιών των ανέργων κατά το χρόνο που δεν ασχολούνται με την εύρεση εργασίας, καθώς και του τρόπου με τον οποίο περνούν την ημέρα τους. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις διαδικασίες επαγγελματικής επιμόρφωσης, που έχει πιθανόν παρακολουθήσει ο ερωτώμενος.
- Η διερεύνηση της ικανοποίησης από την προηγούμενη εργασία τους και των τρόπων/διαδικασιών που εφαρμόζουν για την εύρεση νέας.
- Η καταγραφή και διερεύνηση των απόψεων των ερωτωμένων για τις συνέπειες της ανεργίας στην οικογένειά τους καθώς και των απόψεών τους για την αναγκαιότητα και το είδος παροχής υπηρεσιών κοινωνικής/προνοιακής φροντίδας.
- Η διερεύνηση της κατάστασης της υγείας των ερωτωμένων ανέργων με ιδιαί-

- τερη έμφαση σε ασθενείς που έχουν ψυχοσωματική βάση.
- Η διερεύνηση τυχόν ψυχικών προβληματικών καταστάσεων (άγχος, κατάθλιψη, ψυχοσωματικές διαταραχές).

Κοινωνικά χαρακτηριστικά ανέργων

Η ανεργία τόσο στη Σύρο όσο και στην Πάτρα πλήττει ιδιαίτερα το ένα από τα δυο φύλα. Και στις δυο περιοχές περί τα 2/3 των ανέργων είναι γυναίκες (68,7% του συνόλου στη Σύρο και 64,3% στην Πάτρα).

Μεγάλες είναι οι διαφορές στην ηλικία των ανέργων στις δυο ερευνηθείσες περιοχές, όπως προκύπτει από τον παρακάτω Πίνακα 1.

Πίνακας 1:

Κατανομή ηλικιών ανέργων στην Σύρο και την Πάτρα
(δειγματοληπτική έρευνα 1966)

ΗΛΙΚΙΑ	ΑΝΕΡΓΟΙ ΣΥΡΟΥ (% στο σύνολο)	ΑΝΕΡΓΟΙ ΠΑΤΡΑΣ (% στο σύνολο)
Μέχρι 19 ετών	17,8%	2,3%
20 - 24 ετών	26,9%	18,7%
25 - 29 ετών	22,5%	25,7%
30 - 34 ετών	10,4%	17,5%
35 - 39 ετών	12,0%	10,3%
Άνω των 40 ετών	10,4%	25,3%
Σ Υ Ν Ο Λ Ο	100 %	100 %

Οι άνεργοι στη Σύρο έχουν νέα ηλικία. Πολλοί είναι νεοεισερχόμενοι στην τοπική αγορά εργασίας (17,8%). Οι νέοι άνεργοι, μέχρι 29 ετών, αποτελούν το 67,2%, δηλ. πάνω από τα 2/3 του συνόλου. Οι άνω των 40 ετών άνεργοι περιορίζονται στο 10,4%. Η κατάσταση στην Πάτρα διαφοροποιείται αισθητά. Και εδώ οι νέοι άνεργοι αποτελούν σχεδόν το ήμισυ του συνόλου (46,7%). Πάντως οι μέχρι 19 ετών άνεργοι εμφανίζονται πολύ λίγοι (2,3%), τουλάχιστον στα αρχεία του τοπικού Γραφείου Ευρέσεως Εργασίας. Αντίθετα το 1/4 των ανέργων είναι εδώ ηλικίας άνω των 40 ετών.³

Αυτή η ηλικιακή διαφορά στις δυο περιοχές, και η κατάσταση που σηματοδοτεί, έχει άμεσες επιπτώσεις σε μια σειρά παραμέτρους, όπως θα δούμε σε πολλά σημεία της παρουσίασής μας παρακάτω. Στη Σύρο οι περισσότεροι

άνεργοι είναι παιδιά που ζουν με την πατρική τους οικογένεια, χωρίς δικές τους οικογενειακές δεσμεύσεις. Αντίθετα στην Πάτρα, η πολύ μεγαλύτερη μέση ηλικία των ανέργων αφορά άτομα που στις περισσότερες περιπτώσεις, άνω των 2/3, έχουν δημιουργήσει δική τους οικογένεια. Η ανεργία τους έχει, έτσι, επιπτώσεις σε ευρύτερο οικογενειακό κύκλο από ό,τι στη Σύρο. Πρόκειται για παράγοντα που επηρεάζει δυσμενώς εύλογα και την ψυχική τους υγεία.

Εκπαιδευτικό επίπεδο

Σημαντικές διαφορές παρατηρούμε και στο εκπαιδευτικό επίπεδο των ανέργων στις δυο ερευνώμενες περιοχές. Στην Πάτρα οι άνεργοι έχουν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, όπως προκύπτει από τον Πίνακα 2, όπου σημειώνονται με αστερίσκο οι τύποι εκπαίδευσης που παρέχουν τίτλους επαγγελματικής εκπαίδευσης. 37,8% έχουν τίτλο σπουδών από κάποιο επίπεδο επαγγελματικής εκπαίδευσης. Υπάρχουν μάλιστα και καταγεγραμμένοι άνεργοι με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών! Αντίθετα, στη Σύρο μόνον 16,5% των ανέργων κατέχουν τίτλο από κάποιο ίδρυμα που παρέχει κάποιου είδους και επιπέδου επαγγελματική εκπαίδευση. Η μεγίστη πλειοψηφία τους είναι εδώ απόφοιτοι Γενικού Λυκείου.

Η τόσο υψηλή αναλογία καλά εκπαιδευμένων ανέργων στην Πάτρα επιτρέπει την υπόθεση ότι αυτοί οι άνεργοι δεν την εγκαταλείπουν τόσο εύκολα, δεν μεταναστεύουν προς την πρωτεύουσα ή αλλού, όπως προέκυψε από την έρευνα ότι συμβαίνει να γίνεται σε μικρές αγορές εργασίας, όπως στη Σύρο. Βεβαίως τα δεδομένα του Πίνακα 2 μπορεί να ερμηνευθούν και από την πιθανή τάση των νέων στην Πάτρα να σπουδάζουν περισσότερο από τους νέους της Σύρου.

Πίνακας 2:*Εκπαιδευτικό επίπεδο ανέργων Πάτρας και Σύρου (έρευνα 1966)*

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΑΝΕΡΓΟΙ ΠΑΤΡΑΣ	ΑΝΕΡΓΟΙ ΣΥΡΟΥ
Αναλφάβητοι (λειτουργικά/οργανικά)	1,2%	4,5%
Απόφοιτοι Δημοτικού	24,7%	14,9%
Απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου	7,0%	9,0%
Απόφοιτοι Κατώτ. Τεχνικής Σχολής*	1,2%	-
Απόφοιτοι Μέσης Τεχνικής Σχολής*	5,6%	6,0%
Απόφοιτοι Λυκείου	29,4%	55,2%
Αποφ. Κέντρου Ελευθ. Σπουδών ή ΙΕΚ*	11,2%	9,0%
Πτυχιούχοι ΤΕΙ*	5,4%	-
Διπλωματούχοι ΑΕΙ*	13,5%	1,5%
Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος*	0,9%	-

Στην Πάτρα έχουμε πάντως το παράδειγμα περιοχής όπου η εξειδικευμένη επαγγελματική εκπαίδευση δεν προφυλάσσει από την ανεργία. Όπως προκύπτει από τα παραπάνω δεδομένα παρατηρούμε και στην Πάτρα ότι η υψηλότερη αναλογία ανέργων είναι απόφοιτοι Λυκείου (29,4%) ή Δημοτικού Σχολείου (24,7%). Ιδιαίτερα μεγάλο τμήμα τους έχει πάντως σπουδάσει σε τριτοβάθμια ιδρύματα, ακόμη και στο μεταπτυχιακό τμήμα των ΑΕΙ. Τα ΤΕΙ εμφανίζονται να προστατεύουν από την ανεργία περισσότερο από τα ΑΕΙ.⁴ Την αναλογία των ανέργων αποφοίτων ΙΕΚ ή Κέντρων Ελευθέρων Σπουδών, που ανέρχεται σε 11,2%, βρίσκουμε εντυπωσιακά μεγάλη για το επίπεδο της διαφήμισής τους ως σχολών εξασφαλισμένης απασχόλησης.

Διάρκεια ανεργίας

Τη διάρκεια ανεργίας των ερωτηθέντων στις δυο ερευνηθείσες περιοχές δείχνει ο παρακάτω Πίνακας 3. Λόγω του μεγαλύτερου απόλυτου αριθμού διαχωρίσαμε τα δεδομένα για τους ανέργους της Πάτρας σε δυο ομάδες. Η πρώτη αφορά στους 75 πρώην ανέργους, οι οποίοι κατά την εποχή της έρευνας είχαν βρει εργασία χωρίς να έχουν ακόμη διαγραφεί από τα αρχεία του Γραφείου Ευρέσεως Εργασίας, η δεύτερη τους 327 που παρέμεναν άνεργοι. Με τον τρόπο αυτό γίνεται δυνατή πληρέστερη ανάλυση της διάρκειας ανεργίας στην Πάτρα.

Πίνακας 3:

Διάρκεια ανεργίας στην Πάτρα και Σύρο (Δειγματοληπτική έρευνα 1996)

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	Πάτρα Εργαζόμενοι πρώην άνεργοι N= 75	Πάτρα Άνεργοι N= 327	Σύρος Άνεργοι N=67
Μέχρι 3 μήνες [+νέοι άνεργοι]	50,7 %	21,1 %	32,8%
Από 4 μέχρι 6 μήνες	13,7 %	24,1 %	14,9%
Από 7 μέχρι 12 μήνες ⁵	17,3 %	28,2 %	4,5%
Από 1 μέχρι 2 χρόνια	6,6%	12,5 %	10,4%
Από 2 μέχρι 4 χρόνια	6,6 %	9,2 %	9,0%
Πάνω από 4 χρόνια	5,1 %	4,9 %	22,5%
Χωρίς αναφορά χρόνου	-	-	6,0%
Σ Υ Ν Ο Λ Ο	100 %	100 %	100%

Από τα ευρύτερα ερευνητικά δεδομένα και τα στοιχεία του Πίνακα 3 προκύπτει ότι στην περίπτωση της Σύρου περίπου το 1/3 του συνόλου των ανέργων αφορά πρωτοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας. Προσωρινά άνεργοι, δηλαδή 4 μέχρι 6 μήνες, είναι το 14,9%, ενώ άλλο ένα 14,9% των ανέργων μπορεί να χαρακτηριστεί "μεσοπρόθεσμα άνεργο" (μέχρι 2 χρόνια). Ένα πολύ μεγάλο μέρος όμως είναι μακροχρόνια άνεργοι. Έτσι το 31,5% των ερωτηθέντων που δηλώνουν άνεργοι παραμένουν στην κατάσταση ανεργίας πάνω από 2 χρόνια, 22,5% από αυτούς πάνω από 4 χρόνια και 6% πάνω από 8 χρόνια!

Στην Πάτρα έχουμε μια αρκετά, αλλά όχι ουσιαστικά, διαφορετική κατάσταση. Ας παρατηρηθεί αρχικά ότι το μέγιστο μέρος (81%) των καταγεγραμμένων ανέργων από τον ΟΑΕΔ παρέμεναν στην κατάσταση αυτή και κατά τη δημοσκόπηση, δεν είχαν δηλαδή βρει εργασία. Η διάρκεια ανεργίας όλων όσοι παραμένουν άνεργοι είναι μεγαλύτερη από εκείνων που βρήκαν εργασία μετά από μια περίοδο ανεργίας, όπως προκύπτει από τα δεδομένα του Πίνακα 3. Η διαφορά πάντως δεν είναι εντυπωσιακή μεταξύ των δύο ομάδων. Μόνο ένας στους επτά άνεργους της Πάτρας (14,1%) παραμένει στην κατάσταση αυτή πάνω από 2 χρόνια, είναι λοιπόν μακροχρόνια άνεργος σύμφωνα με τον τυπικό ορισμό. 12,5% των ερωτηθέντων είναι άνεργοι μεταξύ ενός και δυο χρόνων. Τα 3/4 παραμένουν, λοιπόν, άνεργοι για περίοδο μέχρι ένα χρόνο.

Αν θεωρήσουμε αντιπροσωπευτικά για την Ελλάδα συνολικά τα δεδομένα διάρκειας ανεργίας των δύο περιοχών, διαπιστώνουμε ότι μια μεγάλη αναλογία

παραμένει άνεργη για σχετικά μικρό μόνο χρονικό διάστημα. Είναι χαρακτηριστικό ότι από όσους άνεργους στην Πάτρα βρήκαν εργασία, οι μισοί είχαν παραμείνει άνεργοι μέχρι 3 μήνες. Φαίνεται, επίσης, ότι το μικρό εύρος μιας αγοράς εργασίας οδηγεί μια σημαντική αναλογία ανέργων σε ιδιαίτερα μακροχρόνια ανεργία. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση σχεδόν του 1/4 των συριανών ανέργων που παραμένουν στην κατάσταση αυτή για πάνω από 4 χρόνια.

Οικογενειακά προβλήματα ανέργων

Η οικογένεια στην κατάσταση ανεργίας υφίσταται προβλήματα. Όσα μάλιστα περισσότερα μέλη της είναι άνεργα τόσο μεγαλύτερα αναμένονται να είναι τα προβλήματα της οικογενειακής συμβίωσης. Δεν είναι βέβαια μόνο η, λόγω της ανεργίας, σημαντική έλλειψη εισοδήματος, που δημιουργεί προβλήματα, αλλά και η γενικότερη αβεβαιότητα σχετικά με την πορεία του ίδιου και του οικογενειακού βίου. Αποφασίσαμε, έτσι, ένα κεφάλαιο της έρευνας να αφιερωθεί στη συγκεκριμένη θεματική, από τη στιγμή μάλιστα που ελπίζαμε μέσω της ανάλυσής της να διαφωτιστούν σε καλύτερο βαθμό οι ψυχικές επιπτώσεις που υφίστανται οι άνεργοι και οι οικογένειές τους, όταν είναι υποχρεωμένοι να διαβιούν στις έντονα στρεσογόνες συνθήκες που επιφέρει η ανεργία.

Στην έρευνα επιδιώξαμε να παρουσιάσουν οι ερωτώμενοι τα τυχόν προβλήματα επικοινωνίας με τα άλλα μέλη της οικογένειας, προβλήματα που θα μπορούσαν να καταλήγουν σε βίαιες πράξεις (έντονες διαφωνίες, καυγάδες, βιαιοπραγίες), σε εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας, σε μειωμένη σχολική απόδοση των παιδιών.⁶ Ενδιαφέρον έχει, ακόμη, να διαπιστωθεί κατά πόσον οι ερωτώμενοι συνειδητοποιούν τις οικογενειακές καταστάσεις που ζουν ως προβλήματα, όπως και ο τρόπος που τυχόν προσπαθούν να τα ξεπεράσουν. Στην περίπτωση της Σύρου με το μεγάλο αριθμό νέων σε ηλικία, αλλά και "νέων" ανέργων που δεν έχουν δημιουργήσει ακόμη δική τους οικογένεια, το πνεύμα του ερωτηματολογίου ήταν αναμενόμενο να μην λειτουργήσει τόσο καλά, όσο στην περίπτωση της Πάτρας, αφού το ερωτηματολόγιο συγκροτήθηκε για να αντιμετωπίσει περισσότερο προβλήματα της "μακροχρόνιας" ανεργίας, η οποία βέβαια πλήττει κυρίως τους μεγαλύτερης ηλικίας άνεργους.

Το τμήμα των συνεντεύξεων που αφορούσε την οικογενειακή κατάσταση ήταν εκείνο με τις περισσότερες αρνήσεις απαντήσεων. Αλλά και εκεί που δόθηκαν απαντήσεις, δεν γινόταν πάντα αυθόρμητα, όπως στα περισσότερα άλλα σημεία των συνεντεύξεων, αλλά συχνά ύστερα από σκέψη. Οι ερωτώμενοι "ζυγίζαν" τις απαντήσεις τους.⁷ Υποθέτουμε ότι πολλά από τα "όχι" των απαντήσεων θα ήταν στην πραγματικότητα "ναι". Αυτό ισχύει ιδίως για τις αρνήσεις απαντή-

σεων. Η ανάλυση δεν μπορεί πάντως παρά να πάρει υπόψη της μόνο τις απαντήσεις που καταγράφηκαν. Ας δούμε τα δεδομένα του τμήματος αυτού περισσότερο ως πληροφορίες που περιγράφουν το ζήτημα, αναμένοντας την κατάλληλη μελλοντική ευκαιρία μέσα από τεχνικές ποιοτικής έρευνας να το διερευνήσουμε σε βάθος.

Περίπτωση Σύρου

Οι ερωτώμενοι πιστεύουν γενικά, σε μεγάλο βαθμό, ότι η ανεργία έχει οδηγήσει σε προβλήματα την οικογένειά τους. 41,8% εκφράζουν αυτήν την άποψη, ενώ 29,9% δεν θεωρούν ότι υπάρχει στη δική τους περίπτωση σχέση ανεργίας και οικογενειακής κατάστασης. Πάντως ήδη στη γενική αυτή ερώτηση 28,4% των ανέργων της Σύρου αρνούνται να δώσουν κάποια απάντηση.

Ένα μεγάλο ποσοστό ανέργων (28,4%) δηλώνει ότι υπάρχουν καθημερινές συγκρούσεις, διαφωνίες, καυγάδες στην οικογένεια. 61,2% αρνούνται την ύπαρξη τέτοιων καταστάσεων καθημερινά. Λίγοι αρνήθηκαν απάντηση στη σχετική ερώτηση. Αξιολογούμε ως μεγάλη την αναλογία θετικών δηλώσεων, δεδομένου ότι αφορά εντάσεις που υπάρχουν "καθημερινά" στην οικογένεια. Το στρες της ανεργίας οδηγεί, λοιπόν, σε πολλές περιπτώσεις σε καθημερινές οικογενειακές εντάσεις. Κάποιες φορές οι εντάσεις αυτές οδηγούν μάλιστα σε βιαιοπραγίες ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Αυτό το δηλώνει μεν το 3% των ερωτηθέντων, το αρνείται δε το 32,8%. Οι υπόλοιποι, η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτηθέντων, αρνούνται να απαντήσουν στο σχετικό ερώτημα της συνέντευξης. Η άρνηση του 64,2% βάζει σε σκέψεις πόσοι από αυτούς τους άνεργους, στην πλειοψηφία τους γυναίκες, πόσοι, λοιπόν, να βιώνουν βίαιες καταστάσεις στο σπίτι τους.

Υπερβολικά μεγάλη άρνηση εκφράζεται και στο ερώτημα κατά πόσον ο/ η ερωτώμενος/-νη βιώνουν προβλήματα επικοινωνίας με τον/την σύντροφο. 73,1%, δηλ. σχεδόν τα 3/4, δεν δίνουν απάντηση. Πιστεύουμε, πάντως, ότι η αιτιολογία της άρνησης απάντησης στο σημείο αυτό είναι διαφορετική από την προηγούμενη περίπτωση που αναλύσαμε παραπάνω. Αιτιολογείται, κατά την άποψή μας, κυρίως από το ότι πάνω από τα 2/3 των ερωτηθέντων δεν είχαν οικογένεια, άρα και σύντροφο με την έννοια της ερώτησης. Δεν μπορούσαν, έτσι, να απαντήσουν στην ερώτηση.

Αφαιρώντας τους, λοιπόν, από το συνολικό αριθμό ανέργων διαπιστώνουμε ότι 27,8% απαντά θετικά, ότι δηλ. βιώνει προβλήματα με το σύντροφο, ενώ το 72,2% δίνει αρνητική απάντηση. Όσοι παραδέχονται την ύπαρξη προβλημάτων επικοινωνίας δηλώνουν στις περισσότερες περιπτώσεις, εκτός μιάς, ότι

προσπαθούν να αλλάξουν την κατάσταση και να λύσουν αυτά τα προβλήματα. Το προσπαθούν αυτό με "κοινή συζήτηση", που αποσκοπεί σε κοινή απόφαση. Σπάνια προσφεύγουν στη συμπαράσταση συγγενών ή φίλων είτε στη βοήθεια κάποιου ειδικού επαγγελματία (ψυχολόγου).

Εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας υπήρξε στο παρελθόν ή υπάρχει σήμερα στο 4,5% των περιπτώσεων. Το ποσοστό αυτό επιμερίζεται κατά τα :- σε εγκατάλειψη από μέρους του συζύγου/πατέρα, και κατά το υπόλοιπο :- σε εγκατάλειψη από μέρους της συζύγου/μητέρας. Παιδιά δεν δηλώνεται να έχουν εγκαταλείψει την οικογένειά τους⁸.

Οι παντρεμένοι ερωτώμενοι αξιολογούν ότι υφίστανται πρόβλημα σχολικής απόδοσης των παιδιών τους συναρτημένα με την ανεργία τους. 19,2% από αυτούς πιστεύουν ότι τα παιδιά τους έχουν μικρά προβλήματα σχολικής απόδοσης, 3,8% μάλιστα ότι έχουν μεγάλα προβλήματα. Πάντως η μεγάλη πλειοψηφία (76,9%) δεν πιστεύει ότι η ανεργία τους έχει οποιαδήποτε αρνητική επίπτωση στη σχολική απόδοση των παιδιών τους.

Περίπτωση Πάτρας

Στην Πάτρα οι οικογένειες φαίνεται να υποφέρουν ιδιαίτερα από την ανεργία των μελών τους. Τα Ύ των ανέργων δηλώνουν ότι πράγματι η ανεργία οδηγεί σε προβλήματα την οικογενειακή τους συνύπαρξη. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη σχετική ερώτηση έχουμε πολύ λίγες αρνήσεις απαντήσεων, μόλις 2,8%. Τέτοια έντονη τάση υπάρχει να εκφραστούν οι άνεργοι σαφώς στο σημείο αυτό που αφορά στον άμεσο ιδιωτικό τους χώρο, να πουν "ό,τι έχουν μέσα τους".

Καθημερινές συγκρούσεις, διαφωνίες και καυγάδες δηλώνει να έχει στην οικογένεια το 42,1% των πατρικών ανέργων, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό δηλαδή. Αυτές οι καθημερινές συγκρούσεις, διαφωνίες και καυγάδες οδηγούν στο 11,5% των περιπτώσεων σε βιαιοπραγίες κάποιου μέλους της οικογένειας εναντίον κάποιου άλλου. Κρίνουμε το εύρημα αυτό σημαντικό, ιδίως από τη στιγμή που δηλώνεται σε απόλυτο συσχετισμό με την κατάσταση ανεργίας που υπάρχει σε μέλη της οικογένειας.

Πρόβλημα επικοινωνίας με τον/τη σύντροφο παραδέχεται ότι υπάρχουν το 11,2% των περιπτώσεων των ανέργων στην Πάτρα. 47,6% το αρνούνται, ενώ το υπόλοιπο 41,3% αποφεύγει την απάντηση στη σχετική ερώτηση. Υποθέτουμε, κρίνοντας από τις συνθήκες πολλών συνεντεύξεων, ότι πολλοί από τους τελευταίους αποφεύγουν την απάντηση για να μην αναγκασθούν να δηλώσουν τα υπαρκτά προβλήματα επικοινωνίας με τον/τη σύντροφό τους.⁹ Από όσους παραδέχονται την ύπαρξη προβλημάτων επικοινωνίας, αλλά πληροφορούν και για

προσπάθειες ξεπεράσματός τους αναφέρουν ως τρόπους επίλυσης των προβλημάτων τη συζήτηση ή και την κοινή απόφαση. Μηδαμινή επίδραση της προσφυγής στη βοήθεια συγγενών ή φίλων φαίνεται να υπάρχει στην περίπτωση της Πάτρας.¹⁰ Δεν φαίνεται, επίσης, να γίνεται διόλου χρήση των υπηρεσιών ειδικών επιστημόνων/επαγγελματιών, όπως π.χ. ψυχολόγων. Τα προβλήματα είναι φανερό ότι μένουν μέσα στο σπίτι και στις όποιες δυνατότητες των μελών τους να τα ξεπεράσουν. Σ' αυτό ίσως να οδηγεί και η οικονομική κατάσταση των ανέργων, που αδυνατούν να συμβουλευτούν υψηλά αμοιβόμενους επαγγελματίες.

Η οικογενειακή κρίση έχει οδηγήσει σε κάποιες περιπτώσεις σε *εγκατάλειψη της οικογενειακής στέγης*. Στο 1,2% των περιπτώσεων έχει εγκαταλείψει την οικογένεια ο άνδρας, στο 0,3% η γυναίκα, στο 1,1% κάποιο παιδί.

Η ανεργία στην οικογένεια έχει οδηγήσει σε πολλές περιπτώσεις τα παιδιά να έχουν προβλήματα στην σχολική τους απόδοση. 17,1% των ερωτηθέντων κρίνουν ότι τα παιδιά έχουν μικρά προβλήματα, 11,9% ότι έχουν μεγάλα. Τουλάχιστον ένα στα τρία παιδιά επηρεάζεται στη σχολική του απόδοση από την κατάσταση ανεργίας μελών της οικογένειας. Το ποσοστό θα ήταν προφανώς μεγαλύτερο, αν περιοριζόταν η διερεύνηση μόνο στις οικογένειες με παιδιά σε ηλικία υποχρεωτικής φοίτησης, μέχρι δηλ. 15 ετών.

Απαιτούμενη στήριξη από υπηρεσίες πρόνοιας

Ένα σημαντικό στοιχείο που σηματοδοτεί τις καθημερινές ανάγκες των ανέργων είναι οι απαιτήσεις που εκφράζουν για επί πλέον υποστήριξη από υπηρεσίες πρόνοιας. Ερευνήσαμε τη θεματική αυτή, δεδομένου ότι την θεωρούμε κρίσιμη στο να διαπιστωθούν οι υποστηρικτικοί παράγοντες που σήμερα λείπουν από τη ζωή των ανέργων, άρα η έλλειψη τους επηρεάζει και την ψυχική υγεία τους.

Πίνακας 4:*Απαιτούμενη υποστήριξη ανέργων από υπηρεσίες πρόνοιας (Πάτρα, Σύρος)*

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	Άνεργοι Πάτρας	Άνεργοι Σύρου
Βοήθεια για εύρεση εργασίας, έστω ευκαιριακής	87,6%	88,1%
Προνοιακά επιδόματα	80,9%	19,4%
Φροντιστηριακή υποστήριξη παιδιών	48,0%	38,8%
Ευκαιρίες δημιουργικής απασχόλησης ενηλίκων	47,1%	40,3%
Φροντίδα για άτομα τρίτης ηλικίας	42,7%	19,4%
Εξωσχολική απασχόληση παιδιών	36,4%	28,4%
Συμβουλευτική οικογένειας	36,1%	17,9%
Βοήθεια για ψυχολογικά προβλήματα	35,2%	20,9%
Συμβουλευτική για παιδιά	35,0%	23,9%

Ομόθυμη είναι η άποψη των ανέργων ότι χρειάζεται επιπλέον κοινωνική ή προνοιακή φροντίδα για να αντιμετωπιστεί η δική τους δύσκολη κατάσταση καθώς και των οικογενειών τους. Χωρίς εξαιρέσεις το σύνολο των ερωτηθέντων εκφράζεται εδώ θετικά. Πρόκειται για τη μόνη ερώτηση όλου του ερωτηματολογίου που δέχεται μόνο θετικές απαντήσεις. Τόσο σαφής είναι η πραγματικότητα που βιώνουν όλοι οι άνεργοι, άνδρες και γυναίκες, "νέοι" και "μακροχρόνιοι", ώστε όλοι οδηγούνται στην ίδια άποψη.

Η κατάσταση στην Πάτρα

Σχεδόν μονοσήμαντη είναι η άποψη των πατρινών ανέργων στο σημείο αυτό. Η παμπληφία τους (97,2%) ζητά επιπλέον προνοιακή ή κοινωνική φροντίδα για να αντιμετωπιστεί η δύσκολη κατάσταση των ίδιων και των οικογενειών τους στην Πάτρα.

Μια πρώτη διαπίστωση που προκύπτει αβίαστα από τον Πίνακα 4 αφορά στο πόσο συχνά αναφέρθηκαν από τους άνεργους οι διάφορες επιπλέον υπηρεσίες υποστήριξης και πρόνοιας που θα ήθελαν να υπάρχουν, ώστε να μειωθούν τα προβλήματα των οικογενειών των ανέργων. Και η λιγότερο αναφερθείσα υπηρεσία, η "συμβουλευτική για παιδιά" ζητήθηκε από πολλούς, από το 35% των ερωτηθέντων. Η διαπίστωση αυτή αντανακλά τη δεινή κατάσταση των ανέργων της Πάτρας, που είναι σαφώς δεινότερη από αυτή των ανέργων στη Σύρο, όπως φαίνεται από την ανάλυση μιας σειράς παραμέτρων της ερευνητικής μας εργασίας.

Η βοήθεια για εύρεση έστω προσωρινής εργασίας είναι η περισσότερο ζητούμενη επιπλέον υποστηρικτική υπηρεσία. Πρόκειται για αναμενόμενο αίτημα. Για αμοιβόμενη εργασία έχουν άμεση ανάγκη οι άνεργοι. Η τόσο συχνή αναφορά σηματοδοτεί επιπροσθέτως την αποτυχία των σήμερα λειτουργουσών υπηρεσιών εύρεσης εργασίας να καλύψουν επαρκώς τις ανάγκες των ανέργων. Μεγάλη σημασία έχουν και τα **προνοιακά επιδόματα**. Η συχνή αναφορά τους, σε αντίθεση με την περίπτωση της Σύρου όπου αναφέρονται πολύ σπανιότερα, αντανακλά την οικονομική ανέχεια των ανέργων στην Πάτρα. Επόμενες στη συνέχεια των απαιτήσεων αναφέρονται μια σειρά υπηρεσίες που αφορούν στην υποβοήθηση της σχολικής επίδοσης των παιδιών των ανέργων ή στην υποβοήθηση των ενηλίκων ή των συνταξιούχων στην καθημερινότητά τους, στη διαβίωσή τους ως κοινωνικών υποκειμένων. Μια τελευταία ομάδα υπηρεσιών που αναφέρεται περίπου το ίδια συχνά αφορά σε συμβουλευτική για την ίδια την οικογένεια ή τα παιδιά της, την ψυχολογική στήριξη των ανέργων, τη δημιουργική απασχόληση των παιδιών στις ελεύθερες ώρες τους.

Η κατάσταση στη Σύρο

Βρίσκουμε ιδιαίτερα αποκαλυπτικές τις απόψεις των ανέργων στο σημείο αυτό. Γίνεται και στη Σύρο σαφές ότι αυτό που αναμένουν οι άνεργοι περισσότερο από οτιδήποτε άλλο είναι υποστήριξη από τις υπηρεσίες, για να βρουν αμοιβόμενη απασχόληση, έστω ευκαιριακή. Αυτό αναφέρει το 88,1% των ερωτηθέντων. Δεν τους αρκούν προνοιακά επιδόματα, που τα ζητούν βεβαίως, αλλά πολύ λιγότερο, το 19,4% του συνόλου. Αυτή την προαναφερθείσα υποστήριξη δεν τους παρέχουν σήμερα τα Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας.

Όπως διαπιστώνουμε από τον Πίνακα 4 ακολουθούν στην ποσοτική αναφορά αιτήματα που αφορούν την κοινωνική διαβίωση των ανέργων. Ζητούν, έτσι, να υπάρχουν ευκαιρίες δημιουργικής απασχόλησής τους (αθλητικές, πολιτιστικές κλπ.), ενώ στη συνέχεια έρχονται αιτήματα που αφορούν στην υποστήριξη των παιδιών τους.¹¹ Φροντιστηριακή βοήθεια για τα παιδιά ζητά το 38,8%, αίτημα που παραπέμπει στα σχολικά προβλήματα των παιδιών ανέργων οικογενειών, που είδαμε πιο πάνω, δίνοντάς τους ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα. Συναρτημένο με αυτό είναι και το αίτημα για εξωσχολική απασχόληση των παιδιών (ζητάται από το 28,4%), για δημιουργική παιδεία και μετά τη λήξη του σχολικού ωραρίου. Παροχή τέτοιας απασχόλησης δίδει στους γονείς, επίσης, την ελευθερία να ασχοληθούν περισσότερο με τις δικές τους ανάγκες. Η συμβουλευτική για παιδιά, που ζητά περίπου το 1/5 των ανέργων, παραπέμπει επίσης στα προβλήματα που βιώνουν τα παιδιά στα πλαίσια της άνεργης οικογένειας.

Ακολουθούν αιτήματα για τους ίδιους του άνεργους, για ψυχολογική στήριξη όσων την χρειάζονται (20,9%), υποστήριξη της τρίτης ηλικίας (19,4%), συμβουλευτική οικογένειας (17,9%). Τα αιτήματα αυτά πρέπει να ληφθούν, επίσης, πολύ σοβαρά υπόψη από τις αρμόδιες αρχές, όπως επίσης και από μη κρατικές πρωτοβουλίες και να λειτουργήσουν θεσμοί που να τα καλύπτουν. Πρόκειται βεβαίως για αιτήματα παροχής υπηρεσιών που προφανώς έχουν ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού, αιτήματα που αν σήμερα καλύπτονται σε κάποιο βαθμό από μεμονωμένα άτομα ή ιδρύματα, αυτό απαιτεί χρηματικό κόστος από όσους τα αποδέχονται. Οι περισσότεροι άνεργοι δεν διαθέτουν όμως την απαιτούμενη οικονομική ευχέρεια, όπως, προφανώς, και κάποια άλλα τμήματα του εργαζόμενου πληθυσμού. Εδώ υπάρχει, λοιπόν, ευρύ πεδίο άσκησης υποστηρικτικής πολιτικής από μέρους κάθε είδους φορέων που δραστηριοποιούνται δημόσια.¹²

Επιθυμίες και σχέδια για το μέλλον

Οι επιθυμίες για το μέλλον είναι ένας από τους παράγοντες που σηματοδοτούν τη στάση ζωής του κάθε κοινωνικού υποκειμένου. Το σημείο αυτό υπήρξε αντικείμενο αναλυτικής διερεύνησης, δεδομένης της ιδιαίτερης κατάστασης των ανέργων να ζουν με σχετικούς περιορισμούς λόγω της σημερινής οικονομικής αδυναμίας τους. Οι επιθυμίες τους αντανάκλουν τη σημερινή τους κατάσταση, επιθυμούν αυτό που δεν έχουν, ό,τι αισθάνονται να τους λείπει.

Οι στήλες 2 και 3 του πίνακα 5 δείχνουν τα δεδομένα της δικής μας έρευνας. Αντιπαραβάλλονται δε στη στήλη 4 με τα δεδομένα που προέκυψαν από δειγματοληπτική έρευνα στην περιοχή Αθηνών/Πειραιώς με αντικείμενο τον "ελεύθερο χρόνο των εργαζομένων".¹³ Τα αναφερόμενα στη στήλη 4 στοιχεία της έρευνας αυτής αφορούν τις επιθυμίες για το μέλλον νέων εργαζομένων. Στον πίνακα 5 παρατίθενται δεδομένα σε όσα ερωτήματα ήταν κοινά στις δυο έρευνες.

Πίνακας 5:
*Επιθυμίες για το μέλλον (Ανέργων Πάτρας, ανέργων Σύρου,
 εργαζομένων Αθήνας, 1996)*

ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΘΥΜΙΕΣ (1)	Ανέργων Πάτρας (2)	Ανέργων Σύρου (3)	Εργαζομένων Αθήνας (4)
Να δουλέψουν περισσότερο	78,6%	56,7%	4,8%
Να κάνουν ταξίδια	73,2%	46,3%	28,2%
Να γυμνάσουν το σώμα τους	48,3%	17,9%	27,0%
Να διασκεδάσουν περισσότερο	53,1%	9,0%	8,1%
Να επιμορφωθούν	55,9%	40,3%	6,4%
Να ασχοληθούν με διάβασμα,			
Καλές Τέχνες	35,7%	25,4%	3,7%
Αδιαφορούν για το μέλλον	2,1%	3,0%	
Να κάνουν κάτι άλλο	5,6%	14,9%	

Βλέπουμε και εδώ, όπως και σε άλλα σημεία της έρευνας, οι άνεργοι της Πάτρας να εκφράζονται έντονα στις διαφορές ερευνητικές παραμέτρους, στη συγκεκριμένη περίπτωση για τις μελλοντικές τους επιθυμίες και σχέδια. Εκφράζονται εντονότερα από τους άνεργους της Σύρου, αλλά κατ' εξοχήν από τους εργαζομένους νέους της πρωτεύουσας. Δείχνουν έτσι μια ενεργητική στάση ζωής, μια στάση που βέβαια δεν είναι δυνατό να αξιολογηθεί τελειωτικά, αν πρόκειται για ακαταπόνητη αισιοδοξία ή για μια "φυγή προς τα εμπρός", ένα κινήγι ουτοπικών προσδοκιών. Προφανώς, όπως πάντα συμβαίνει στον κοινωνικό βίο, για κάποιους η στάση αυτή θα αποδειχθεί ρεαλιστική αισιοδοξία, για άλλους προσπάθεια αποφυγής της παράνοιας. Είναι προφανώς άγνωστο τί θα συμβεί στο μέλλον. Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον, στα πλαίσια κάποιας μελλοντικής έρευνας, να διαπιστωθεί τί πραγματι συνέβη στους άνεργους της έρευνας μας, ποιές επιθυμίες τους μπόρεσαν να πραγματοποιήσουν. Βέβαιο είναι οτι οι επιθυμίες των ανέργων για το μέλλον έρχονται να καλύψουν μια γκριζα σημερινή πραγματικότητα, επιθυμούν έντονα εκείνο που σήμερα τους λείπει.

Η αναμενόμενη επιθυμία των ανέργων της Πάτρας να δουλέψουν περισσότερο εκφράζεται συχνότερα από οποιαδήποτε άλλη από τους πατρινοούς άνεργους. Δεύτερη στη σειρά αναφοράς επιθυμία είναι να ταξιδέψουν. Πρόκειται για κάτι που ήδη κάνουν σε μεγάλο βαθμό, όπως είδαμε διαπιστώσαμε στην έρευνά μας, και πάντως περισσότερο από τους άνεργους στη Σύρο. Από τον

Πίνακα 5 προκύπτει ότι και οι νέοι της πρωτεύουσας ως πρώτη τους μελλοντική επιθυμία αναφέρουν τα ταξίδια. Το κάνουν όμως σε τόσο μικρότερο βαθμό από τους ανέργους της Πάτρας!

Η επιμόρφωση αναφέρεται στην τρίτη θέση. Φαίνεται ότι εδώ βιώνεται ως έλλειψη ένα έλλειμμα από ανθρώπους οι οποίοι σε μικρό βαθμό έχουν πράγματι δεχθεί μέχρι τώρα επιμόρφωση, όπως βρέθηκε στην παρούσα έρευνα. Η επιμόρφωση, προφανώς, αξιολογείται ως μέσον για το ξεπέρασμα της ανεργίας. Η διασκέδαση επίσης βιώνεται ως έλλειψη. 53,1% των ανέργων της Πάτρας θα ήθελαν να διασκεδάσουν περισσότερο. Αντίθετα μόλις 8,1% των νέων της Αθήνας επιθυμούν κάτι τέτοιο, αυτοί φαίνεται να μην έχουν ελλείψεις τέτοιου είδους. Σχεδόν οι μισοί πατρινοί άνεργοι θα ήθελαν να γυμνάσουν το σώμα τους. Πρόκειται για ενασχόληση του ελεύθερου χρόνου που όμως λίγο την ασκούν σήμερα. Προφανώς ζουν με την ελπίδα ότι στο μέλλον αυτοί, οι όχι τόσο νέοι πια άνθρωποι, θα μπορέσουν να βρουν το χρόνο, το κουράγιο και τα χρήματα να ασχοληθούν με το σώμα τους. Πάνω από το 1/3 θα ήθελαν να ασχοληθούν με το διάβασμα ή τις Καλές Τέχνες, μια επιθυμία που εκφράζεται από δεκαπλάσιους ανέργους της Πάτρας σε σύγκριση με τους εργαζόμενους νέους της Αθήνας.

Θεωρούμε θετικό σημείο, που μάλιστα αναδεικνύει την ζωτικότητα και αισιοδοξία των πατρινών ανέργων, το ότι μόνο 2,1% από αυτούς αδιαφορούν για το μέλλον, έχοντας προφανώς παραιτηθεί από την προσπάθεια σχεδιασμού του, έχοντας στόχο κάτι διαφορετικό από τη σημερινή κατάσταση της διαβίωσής τους.

Οι *άνεργοι της Σύρου* εκφράζουν επίσης μαζικά τις επιθυμίες τους για το μέλλον. Οι νέοι εργαζόμενοι της πρωτεύουσας εκφράζουν πολύ λιγότερες. Αναμενόμενη ως η σημαντικότερη επιθυμία των ανέργων είναι το "να δουλέψουν περισσότερο". Σε μια σειρά επιμέρους θεματικές της έρευνάς μας συναντήσαμε αυτήν την επιθυμία ως ύψιστης σημασίας. Είναι πάντως αξιοσημείωτο ότι το κάνουν σε πολύ μικρότερο βαθμό από τους ανέργους της Πάτρας. Αντίθετα η έρευνα στην πρωτεύουσα έδειξε μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό των νέων εργαζομένων να έχει την ίδια επιθυμία (4,8%).

Δεύτερη σε αναφορές επιθυμία σχετικά με το μέλλον είναι "να κάνουν ταξίδια" (46,3%). Άμεση σχέση με την κατάσταση της ανεργίας τους έχει και η κατά σειρά τρίτη επιθυμία των ανέργων, το "να επιμορφωθούν". Η τόσο συχνή αναφορά αυτής της παραμέτρου του μέλλοντος (40,3%) αφορά προφανώς την απόκτηση επαγγελματικών γνώσεων και εφοδίων, ώστε να υπάρχουν βελτιωμένες πιθανότητες εισόδου στην αγορά εργασίας. Έτσι, προφανώς, εξηγείται και η χαμηλή αναφορά στον παράγοντα αυτό από τους ερωτηθέντες στην Αθήνα, οι οποίοι ήταν εργαζόμενοι. Οποσδήποτε παίζει εδώ ρόλο ότι στη Σύρο υπάρχει μια παράδοση επιμόρφωσης, αφού διαπιστώσαμε πολύ συχνά ότι κάνουν χρήση

της επιθυμητής προσφοράς σεμιναρίων κατάρτισης, πάντως πολύ συχνότερα από τους ανέργους της Πάτρας.

Σημαντική για τους ανέργους της Σύρου είναι και η επιθυμία τους να ασχοληθούν με το διάβασμα ή τις Καλές Τέχνες. 25,4% εκφράζονται εδώ θετικά. Από την έρευνά μας διαπιστώθηκαν οι καλές αναγνωστικές συνήθειες των ανέργων της Σύρου. Πάνω από το ;- τους εμφανίζεται να διαβάζει βιβλία καθημερινά. Αντίθετα για τους νέους εργαζόμενους της Αθήνας η κατάσταση φαίνεται πολύ διαφορετική. Η επιθυμία που εκφράζουν στο σημείο αυτό είναι η τελευταία τους. Την αναφέρει μόλις το 3,7%.

Αρκετοί επιθυμούν να "γυμνάζουν το σώμα τους", πρωτίστως οι νέοι. Είναι το μόνο σημείο, όπου οι επιθυμίες των ανέργων της Σύρου, που είναι στην πλειοψηφία τους νέοι και που ήδη σε παρόμοια αναλογία συνηθίζουν να γυμνάζονται και τώρα, δεν βρίσκονται ιδιαίτερα μακριά από αυτές των νέων εργαζομένων της πρωτεύουσας. Συμφωνία υπάρχει και για τη διασκέδαση. Οι ερωτώμενοι και των δυο περιοχών κρίνουν ότι διασκεδάζουν σήμερα αρκετά, αφού λιγότερο από 1/10 και στις δυο περιοχές εκφράζει ως επιθυμητή επιδίωξη στο μέλλον την περισσότερη διασκέδαση.

Αδιαφορία για το μέλλον εκφράζει μόνο το 3% στη Σύρο. Η ενεργητική και γενικά θετική κοινωνική στάση τους σηματοδοτείται και από τό ότι 14,9% από τους άνεργους του νησιού επιθυμούν να κάνουν και άλλα πράγματα από όσα περιέχονταν στο ερωτηματολόγιο.

Επίμετρο

Στην ανακοίνωσή μου αυτή προσπάθησα να δώσω μια πρώτη, αναγκαστικά σύντομη αλλά σαφή εικόνα παραμέτρων της κοινωνικής κατάστασης των ανέργων. Είναι βέβαιο ότι η κατάσταση της ανεργίας επιβαρύνει ιδιαίτερα την ψυχική κατάσταση των ανέργων. Ήδη όσα αναφέρθηκαν για τα οικογενειακά προβλήματα, τις ανάγκες τους για υποστήριξη μέσω υπηρεσιών πρόνοιας, τις επιθυμητές επιδιώξεις του μέλλοντος σηματοδοτούν έμμεσα την ψυχική επιβάρυνση των ανέργων. Από τη μέχρι τώρα ανάλυσή μας φαίνεται ότι οι άνεργοι παρουσιάζουν διπλάσια επίπεδα άγχους και κατάθλιψης σε σύγκριση με το μέσο όρο του ελληνικού πληθυσμού. Η κατάσταση για τους ανέργους της Πάτρας εμφανίζεται ακόμη χειρότερη. Ίσως γιατί είναι μεγαλύτεροι σε ηλικία, με οικογενειακές υποχρεώσεις.

Για το ειδικότερο αυτό θέμα θα πρέπει να αναμένω την ευκαιρία ενός επόμενου συνεδρίου, στο οποίο είμαι διατεθειμένος να σας ανακοινώσω τα τελικά αποτελέσματα της παρούσας έρευνας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Καθηγητής Κοινωνιολογίας και Διευθυντής του Εργαστηρίου "Κοινωνιολογίας και Εκπαίδευσης" στο Πανεπιστήμιο Πατρών.

¹ Κατά την περίοδο συλλογής δεδομένων στο γραφείο εργασίας του ΟΑΕΔ Σύρου ήταν εγγεγραμμένοι μόλις 10 άνεργοι. Με συντονισμένες προσπάθειες ανίχνευσης ανέργων μέσω ενρύτατης γνωστοποίησης, ακόμη και με τη χρήση των τοπικών ΜΜΕ, καταγράφηκαν στη Σύρο 67 άνεργοι. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι νέοι άνεργοι, πρωτοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας. Οι προσπάθειες ανίχνευσης ήταν τόσο έντονες, ώστε είμαστε σίγουροι ότι, κατά την περίοδο προετοιμασίας της επιτόπιας έρευνας στη Σύρο, ακριβώς αυτός ήταν ο πραγματικός πληθυσμός ανέργων, δηλ. μη βιοποριστικά απασχολουμένων ενηλίκων που αισθάνονται άνεργοι. -Σ' αυτούς τους 67 ανέργους διεξήχθη η εμπειρική έρευνα. Στη Σύρο ερευνήθηκε δηλαδή το σύνολο του πληθυσμού των ανέργων.

² Οι συνεντεύξεις διήρκεσαν συνήθως περί τα 40'. Πραγματοποιούνταν κατά κανόνα στα σπίτια των ανέργων του δείγματος. Σε αρκετές περιπτώσεις οι ερωτώμενοι ζήτησαν να συναντηθούν με τους συνεντευκτές εκτός του σπιτιού τους, σε δημόσιους χώρους. Η προτίμηση αυτή φαίνεται να αιτιολογείται από δυο διαμετρικά αντίθετους λόγους: είτε οι ερωτώμενοι δεν αισθάνονταν άνετα για το φτωχικό τρόπο διαβίωσής τους, είτε - και ίσως μάλιστα συχνότερα - είχαν τόσο καλή οικονομική κατάσταση [και πιθανώς εργασία μη δηλωμένη στον ΟΑΕΔ] που δεν ήθελαν να την φανερώσουν. Σε κάποιες περιπτώσεις πασιφανώς φοβούνταν ότι τυχόν αποκάλυψη της εργασίας τους στον ΟΑΕΔ θα τους εξανάγκαζε σε επιστροφή της επιδότησης ανεργίας που δέχονται από τα Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας. Οι δυο αυτοί εκτιμούμε, επίσης, ότι είναι οι κυριότεροι λόγοι για την άρνηση όσων ανέργων του δείγματος δεν θέλησαν να συμμετάσχουν στην έρευνα.

Από το δείγμα της Πάτρας πολλοί ήταν εκπαιδευτικοί που δήλωναν "άνεργοι" στο τοπικό γραφείο του ΟΑΕΔ προκειμένου να έχουν το δικαίωμα να απασχοληθούν στα σχολεία ως "αναπληρωτές". Από το δείγμα της Σύρου οι περισσότεροι ήταν νέοι άνεργοι.

Η ανταπόκριση των ανέργων του δείγματος στο αίτημα για συμμετοχή στην έρευνα ήταν ικανοποιητική. Συχνά μάλιστα ενθουσιώδης. Αυτό συνέβαινε συχνότερα με ανέργους χειρωνακτες και γενικότερα από τη χαμηλότερη κοινωνική τάξη. Αυτοί οι άνεργοι ένιωθαν **τιμή** τους ότι κάποιος ασχολείται μαζί τους, ενώ συχνά προφανώς ήλπιζαν, όπως κάποιιοι ρητά ανέφεραν, ότι η έρευνά μας, και η συνέντευξη που έδιναν, πιθανώς να βοηθούσε να τους βρούμε δουλειά! Επίσης οι άνεργοι ανώτερου μορφωτικού επιπέδου συνεργάζονταν πολύ καλά αντιλαμβανόμενοι τη σημασία της έρευνας.

³ Η ηλικιακή Δετία που παρουσιάζει στην Πάτρα την μεγαλύτερη ανεργία (25,6% του συνόλου) είναι αυτή των 25-29 ετών. Πρόκειται για την ηλικία που τελειώνουν οι νέοι την εκπαίδευσή τους στο τριτοβάθμιο επίπεδο και αναζητούν εργασία. Στο δείγμα των ανέργων της Πάτρας ιδιαίτερα έντονη είναι η ανεργία στις ηλικίες 20-24 ετών (18,7%), 30-34 ετών (17,5%) και 35-39 ετών (10,3%). Η ανεργία εμφανίζεται σημαντική και στις μεγαλύτερες ηλικίες, αν ιδίως συγκριθεί η σημερινή περίοδος με παλαιότερες εποχές, δεδομένου ότι μέχρι πριν δυο δεκαετίες η ανεργία για άτομα άνω των 30 χρόνων δεν ξεπερνούσε το 2-3%. Στις μεγαλύτερες ηλικίες ανέργων υπάρχει σήμερα στην Πάτρα έντονο πρόβλημα εύρεσης εργασίας, αν κάποιος εργαζόμενος απολυθεί από την εργασία του σε ηλικία μεγαλύτερη των 50 ετών. Η ανεργία στην πόλη αυτή δημιουργήθηκε κυρίως από το μαζικό κλείσιμο βιομηχανικών και βιοτεχνικών επιχειρήσεων, ενώ παραμένουν προβληματικές οι προοπτι-

κές του δευτερογενούς τομέα της οικονομίας. Η "αποβιομηχάνιση" είναι στη Πάτρα από καιρό γεγονός.

- 4 Οδηγούμαστε σε αυτό το συμπέρασμα επειδή, όπως διαπιστώσαμε σε παλαιότερη έρευνά μας, οι αριθμοί αποφοίτων των ΤΕΙ είναι σε πανελλήνιο επίπεδο κατά μέσο όρο περίπου κατά 10% μικρότεροι από αυτούς των αποφοίτων ΑΕΙ. Πρβλ.: Νικήτας Πατινώτης, *Οι αποφοίτοι της τριτοβάθμιας μη πανεπιστημιακής εκπαίδευσης από το εξωτερικό*, Αθήνα 1993, ιδίως σελ. 75.
- 5 Για τη Σύρο μέχρι 14 μήνες
- 6 Για να οδηγηθεί το ερωτηματολόγιο σε όσο το δυνατό καλύτερη προσέγγιση της πραγματικότητας, στο σημείο αυτό είχαμε δώσει ειδικές οδηγίες στους συνεντευκτές, δεδομένου ότι είναι γνωστό από τη βιβλιογραφία - και το έχει επιβεβαιώσει η εμπειρία μας από παλαιότερες έρευνες - ότι ερωτήσεις που αφορούν την ιδιωτική και προσωπική ζωή απαντώνται σπάνια από τους ερωτώμενους και συχνά αναληθώς. Αυτό υποθέτουμε ότι συμβαίνει ακόμη περισσότερο σε ανθρώπους που ζουν κάτω από συνθήκες έντονου στρες και προσωπικής ανασφάλειας, όπως οι άνεργοι. Παρόλο τον προβληματισμό μας για τον τρόπο απάντησης των ερωτήσεων εντάξαμε τη θεματική αυτή στην έρευνα, ελπίζοντας να αποκτήσουμε αξιοποιήσιμα αποτελέσματα.
- 7 Είναι πάντως αναμενόμενο πολλές από τις ερωτήσεις να μην απαντώνται, επειδή οι ερωτώμενοι, ιδίως στην περίπτωση της Σύρου, βρίσκονται σε μικρή ηλικία και δεν έχουν δημιουργήσει οικογένεια. Οι ερωτήσεις, έτσι κι' αλλιώς σ' ένα θέμα που τους αγγίζει βαθιά, είναι διατυπωμένες με τέτοιο τρόπο, τις διέπει τέτοιο πνεύμα, που πολλοί φαίνεται ότι αισθάνονται να μην τους αφορούν άμεσα. Έτσι προτιμούν προφανώς να αποφύγουν την απάντηση.
- 8 Οι αρνήσεις απαντήσεων είναι εδώ σχετικά λίγες, 9%, ενώ οι περισσότεροι, 86,6%, αρνούνται ότι υπάρχει ή υπήρξε στο πρόσφατο παρελθόν εγκατάλειψη της εστίας από οποιοδήποτε μέλος της οικογένειας.
- 9 Το ότι περισσότεροι έχουν πράγματι προβλήματα επικοινωνίας φαίνεται από το γεγονός ότι ενώ 11,2% των ανέργων της Πάτρας παραδέχονται την ύπαρξή τους, 14%, δηλ. μεγαλύτερη αναλογία, δηλώνουν ότι υπάρχουν τρόποι επίλυσης των προβλημάτων αυτών, ενώ 0,9% ότι δεν προσπαθούν καν να τα λύσουν.
- 10 Πρόκειται για διαπίστωση που θα πρέπει να ερμηνευθεί μάλλον ως εσωστρέφεια, ως στροφή των οικογενειακών διαπροσωπικών σχέσεων στον ιδιωτικό χώρο, ως αποχώρηση των ανέργων από τον ευρύτερο φιλικό τους κύκλο.
- 11 Είναι πολύ πιθανό ότι οι αναφορές στην υποστήριξη των παιδιών θα ήταν πολύ περισσότερες, αν είχαμε περισσότερους παντρεμένους ανάμεσα στους ερωτώμενους.
- 12 Δεν εννοούμε εδώ μόνο τον κλασικό φορέα, που συνήθως έχουμε ως κοινωνία κατά νου όταν απαιτούμε δημόσια βοήθεια, δηλ. το κράτος. Πολλοί άλλοι φορείς μπορούν να βοηθήσουν εδώ αρκεί να διαθέτουν φαντασία και θέληση να διατυπωθεί, και να εφαρμοσθεί, μια πολιτική ουσιαστικής στήριξης των ανέργων όχι μόνο ως οικονομικών υποκειμένων, αλλά ως ανθρώπινων όντων και πολιτών. Έτσι ασφαλιστικοί οργανισμοί, τοπική αυτοδιοίκηση, μη κυβερνητικές ενώσεις, επιστημονικοί φορείς, εργατικές ενώσεις μπορούν να ενώσουν τις δυνάμεις τους με το μεγάλο κρατικό φορέα και να στηρίξουν τα μέλη των ανέργων οικογενειών στις κάθε είδους ανάγκες τους. Αν αυτή η προσπάθεια γινόταν πραγματικότητα, θα οδηγούσε σε γενικότερη στήριξη του κράτους πρόνοιας, η οποία τελικά θα βοηθούσε όχι μόνο το άνεργο τμήμα του πληθυσμού, αλλά το σύνολό του.

- 13 Η δειγματοληπτική αυτή έρευνα διεξήχθη από ιδιωτική εταιρεία δημοσκοπήσεων με ανάθεση του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ. Πρβλ. "Ενημέρωση", Μηνιαία έκδοση ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, τευχ. 14, Μάιος 1966. Τα δεδομένα που χρησιμοποιήσαμε υπάρχουν στη σελ. 19 της έκδοσης αυτής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γκίκας Σωκρ. (1995), *Κοινωνικά προβλήματα*, Αθήνα (Σαββάλας).
- Gutenschweger Gerald (1991), *Η πολιτική οικονομία της υγείας*, Αθήνα (ΕΚΚΕ).
- Δόριζας Γ. κ.α. (1991), *Ανεργία και απασχόληση στην Ελλάδα*, Αθήνα (Σύγχρονη Εποχή).
- ΕΚΚΕ (1993), *Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα - Πρακτικά συνεδρίου*, Αθήνα..
- ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ, "Ενημέρωση", τευχ. 14, Μάιος 1966.
- Καβουνίδη Τζένη (1987), "Καπιταλιστική ανάπτυξη και απασχόληση των γυναικών στη μεταποίηση στην Ελλάδα" στο: Λαμπίρη-Δημάκη Ιωάννα (επιμ.), *Η κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα*, Αθήνα (Παπαζήσης), Τομ. Α', σελ. 149 - 160.
- Καβουνίδη Τζένη (1996), "Οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού", στο: ΕΚΚΕ, *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα, Τομ. Α', σελ. 251 - 271.
- Κετσετζοπούλου Μαρία-Μπούζας Νίκος (1996), "Λειτουργίες της αγοράς εργασίας και κοινωνικός αποκλεισμός", στο: ΕΚΚΕ, *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα, Τομ. Α', σελ. 137 - 170.
- Κωνσταντοπούλου Χ. (1986), *Για μια κοινωνιολογία της εργασίας*, Θεσσαλονίκη (Κυριακίδης).
- Μαδιανός Μ. (1988), *Υγεία και ελληνική κοινωνία*, Αθήνα (ΕΚΚΕ).
- Μουσουρού Λουκία (1993), *Γυναίκα και απασχόληση. Δέκα ζητήματα*, Αθήνα (Gutenberg).
- Παπαδημητρίου Ζήσης (1997), "Από τη μαζική απασχόληση στην επιλεκτική χρήση της εργατικής δύναμης: κρίση του φορντισμού, κοινωνικό κράτος και εργασιακές σχέσεις", στο: Λαμπίρη - Δημάκη Ιωάννα (επιμ.), *Η κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα*, Αθήνα (Παπαζήσης), Τομ. Β', σελ. 363 - 373.
- Πατινώτης Νικήτας (1993), *Οι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας μη πανεπιστημιακής εκπαίδευσης από το εξωτερικό*, Αθήνα (ΙΤΕ).
- Σκόνδρα Ε. (1997), *Η ψυχολογία της γυναίκας*, Αθήνα (Ελληνικά Γράμματα).
- Συμεωνίδου Χάρη (1996), "Ο αποκλεισμός των γυναικών από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα", στο: ΕΚΚΕ, *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα, Τομ. Β', σελ. 133 - 158.
- Τσουκαλάς Κ. (1986), *Κράτος, κοινωνία, εργασία στην μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα (Θεμέλιο).
- Φακιολάς Νίκος (1997), "Κριτικές προσεγγίσεις στην υγεία", στο: Λαμπίρη-Δημάκη Ιωάννα (επιμ.), *Η κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα*, Αθήνα (Παπαζήσης), Τομ. Β', σελ. 491 - 499.